

Factsheet Dooradering

Trends van doelsoorten in Fryslân

Inleiding

Het *Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer* (ANLb) onderscheid vier natuurtypen in Nederland: open grasland, open akkerland, droge dooradering en natte dooradering. Alle natuurtypen hebben hun eigen doelstellingen en bijbehorende beheerpakketten voor agrarisch natuurbeheer. Per 01-01-2023 komen natte- en droge dooradering te vervallen en gaan ze samen onder de naam dooradering.

Hieronder is van een aantal doelsoorten uit de ANLb natuurtipe dooradering de trend en ontwikkeling in Fryslân weergegeven. Het gaat om de broedvogels in houtwallen en houtsingels, 'poldervissen' (bittervoorn, grote modderkruiper, kleine modderkruiper, rivierdonderpad), de groene glazenmaker en de noordse woelmuis.

Laatste wijziging: 04-10-2022

Highlights

- *Landschapselementen in Fryslân met ANLb beheer hebben gemiddeld een 12% hogere dichtheid aan broedvogels dan landschapselementen zonder ANLb beheer.*
- *De bittervoorn en kleine modderkruiper nemen landelijk toe, de grote modderkruiper neemt landelijk af. Voor Fryslân zijn te weinig gegevens om een betrouwbare uitspraak te doen.*
- *De noordse woelmuis wordt langzaam weggeconcentreerd door de aarmuis. Het voortbestaan van deze soort in Fryslân is zeer onzeker.*
- *De Friese populatie groene glazenmaker is tussen 2003 en 2021 gehalveerd.*

Natte en droge dooradering

Natte dooradering bestaat uit een netwerk van natte landschapselementen, zoals sloten, moerassen, rietlanden en plas-dras. Vaak worden deze elementen omringd door natte graslanden en wordt er een hoog waterpeil gehandhaafd. Fryslân is een waterrijke provincie en heeft daarom ook een groot oppervlak aan natte dooradering (c.a 775ha beheerde wateren), voornamelijk in het veenweidegebied.

Vissoorten, libellen, vogels en amfibieën profiteren van de beheermaatregelen die bij natte dooradering horen, zoals ecologisch slootschonen. Dat is het verwijderen van overtollige planten in sloten op zo'n manier dat er nog voldoende waterplanten overblijven om de biodiversiteit te behouden. Ook de noordse woelmuis heeft baat bij het onderhouden van natte omstandigheden. Waterkwaliteit, verbinding tussen gebieden en waterpeil spelen een belangrijke rol in het beheer van dit natuurtipe.

Droge dooradering bestaat uit een netwerk van lijnvormige landschapselementen, bijvoorbeeld houtwallen. Deze landschapselementen werden vroeger aangeplant als afscherming van agrarisch gebied en voor de levering van hakhout. Deze elementen hebben daarmee een cultuurhistorische waarde voor de Friese Wouden. Ook de natuur profiteert hier van. Door de gelaagdheid van de beplanting en het dynamische karakter zijn de houtwallen en -singels een belangrijk leefgebied voor veel broedvogels.

Broedvogels in houtwallen en houtsingels

Het kenmerkende coulisselandschap van de Friese Wouden bestaat veelal uit houtwallen en houtsingels. Door de gelaagdheid van de beplanting en het dynamische karakter zijn de houtwallen en -singels een belangrijk leefgebied voor veel broedvogels. Naast de Friese Wouden zijn ook op Terschelling en in Gaasterland nog een aantal houtwallen en houtsingels te vinden. Binnen ANLb droge dooradering bestaan beheerpakketten voor het ecologisch beheer van houtwallen en -singels.

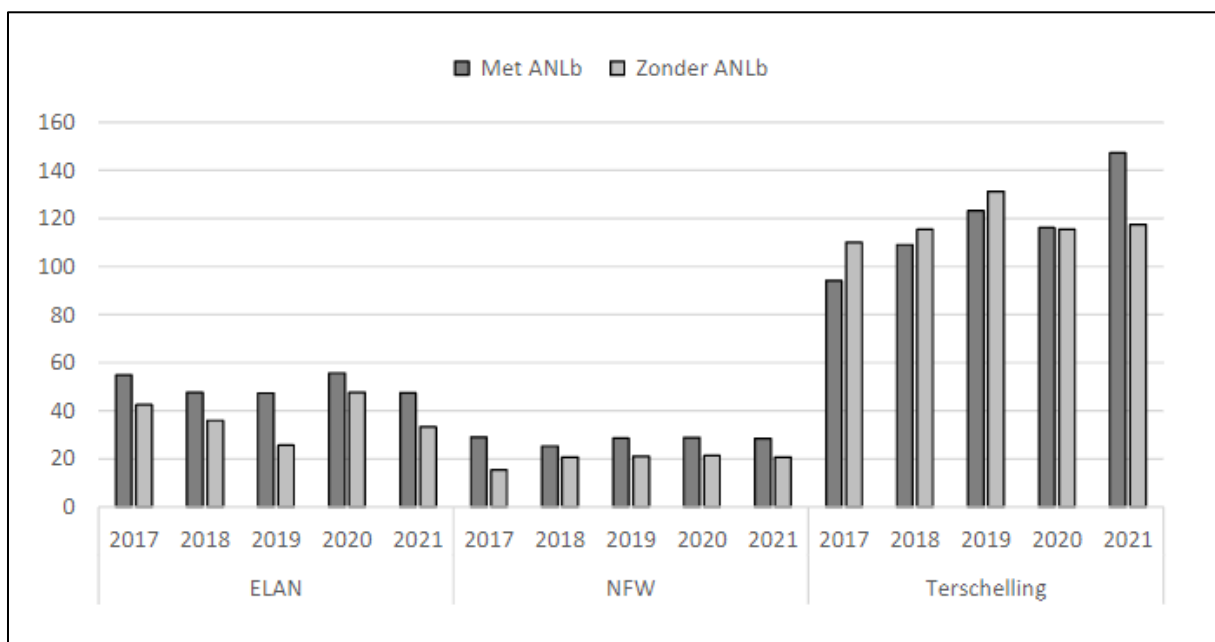
De provincie Fryslân doet sinds 2017 actief onderzoek naar de aantallen broedvogels in houtwallen en -singels. Om het effect van het ANLb-beheer in beeld te brengen worden in zowel beheerde (met een ANLb beheerpakket) als onbeheerde (zonder ANLb beheerpakket) houtwallen en houtsingels de broedvogels gemonitord. De monitoring bestaat uit gelopen transecten (wandelpaden) van circa 300m lang. Jaarlijks worden tussen april en juni in elk gebied meerdere van deze transecten gelopen. De doelsoorten voor droge dooradering in Fryslân zijn geelgors, gekraagde roodstaart, grote lijster, kneu, spotvogel en de ringmus. Daarnaast wordt voor het agrarisch collectief Noardlike Fryske Wâlden (NFW) nog aanvullend aandacht gegeven aan de braamsluiper, grasmus, tuinfluiter en zanglijster. Het coulisselandschap van de Noardlike Fryske Wâlden is voor deze soorten landelijk gezien een belangrijk leefgebied.

Doordat de broedvogels in houtwallen en -singels pas sinds 2017 actief gemonitord worden, zijn er voor veel soorten nog niet genoeg gegevens om trends te kunnen berekenen. Voor een aantal soorten is dat wel mogelijk, waaronder voor twee doelsoorten. De spotvogel laat tussen 2017 en 2021 een matige afname zien, en de ringmus een sterke afname. De Friese trend van de ringmus lijkt min of meer overeen te komen met de landelijke trend. Deze soort neemt al jaren in aantal af in Nederland. De spotvogel laat landelijk de laatste jaren juist een matige toename zien. Terwijl in Fryslân een matige afname gevonden is (zie ook figuur 1).

Doelsoort	Trend
Geelgors	onzeker
Gekraagde roodstaart	onzeker
Grote lijster	onzeker
Kneu	onzeker
Spotvogel	matige afname
Ringmus	sterke afname

Figuur 1. Trendanalyses voor de doelsoorten van droge dooradering in Fryslân. De trend is berekend over monitoringsgegevens tussen 2017 en 2021. Alleen van de spotvogel en de ringmus zijn voldoende gegevens verzameld om een betrouwbare trendberekening toe te passen. Bron: A&W, Provincie Fryslân.

Tussen elementen met en zonder ANLb-contract zijn afgelopen jaren verschillen in aantallen broedvogels waargenomen, waarbij elementen mét een contract gemiddeld 12% hogere dichtheden laten zien. Het gaat dan om het aantal waarnemingen per kilometer gelopen transect, die aangeven dat een bepaalde soort daar een territorium heeft. Dit wordt gebruikt als indicatie voor talrijkheid van de soort. Tussen de gebieden zien we wel verschillen.

Figuur 2. Dichtheid (aantal territorium indicerende waarnemingen per km transect) per gebied per jaar. In de grafiek is het verschil in dichtheid tussen elementen mét en zonder ANLb beheer weergegeven. Bron: A&W, Provincie Fryslân.

Op Terschelling blijken geen consistente verschillen in dichtheden tussen elementen met en zonder contract. In het ELAN-gebied en in de Noardlike Fryske Wâlden laten de elementen met ANLb-contract resp. 37% en 41% hogere dichtheden zien, deze verschillen zijn structureel en statistisch significant (figuur 2). Het is niet duidelijk of er andere factoren zijn welke deze verschillen beïnvloeden. Zo kan onderzocht worden of eigenaren van beter ontwikkelde houtelementen eerder geneigd zijn mee te doen aan ANLb beheer en dat het gevoerde beheer in de periode voorafgaand aan het ANLb deels voor het verschil zorgt.

Poldervissen

De poldervissen zijn een verzameling vissen die als doelsoort binnen de habitatrichtlijn en het ANLb natuurype natte dooradering aangewezen zijn. Binnen Fryslân gaat het om de bittervoorn, grote modderkruiper, kleine modderkruiper en de rivierdonderpad. De maatregelen in de beheerpakketten uit het ANLb natte dooradering zijn zo ingericht dat deze soorten daarvan profiteren.

Over heel Nederland is de trend als volgt: bittervoorn en kleine modderkruiper hebben een grote toename ten opzicht van 1990, grote modderkruiper een afname ten opzicht van 1990 (Bron: CLO). De bittervoorn komt voor in wateren met voldoende waterplanten. De soort heeft goed geprofiteerd van de verbetering van de waterkwaliteit de laatste decennia. De kleine modderkruiper heeft net als de bittervoorn geprofiteerd van de verbetering van de waterkwaliteit en weet zijn leefgebied steeds verder uit te breiden. De grote modderkruiper leeft voornamelijk in verlandende wateren met een dikke modder- of sliblaag. Dit leefgebied is de laatste decennia afgenomen en blijkt in de praktijk erg moeilijk te beschermen.

Voor Fryslân zijn onvoldoende gegevens beschikbaar om een trendberekening te doen. In 2019 is de provincie Fryslân begonnen met de monitoring van poldervissen in Natura-2000 gebieden en in ANLb beheerde gebieden (natte dooradering).

Noordse woelmuis

De noordse woelmuis is een habitatrichtlijnsoort en ANLb doelsoort voor natte dooradering. Het is een bedreigde diersoort die in heel Nederland slechts in een aantal geïsoleerde regio's voorkomt. De noordse woelmuis leeft in moerassige gebieden en natte gras- of rietlanden. De huidige leefgebieden van de noordse woelmuis zijn relatief klein en versnipperd. Onder invloed van concurrentie lijkt de toekomst voor deze soort onzeker. Ook verdroging en intensivering van de landbouw spelen een rol in de achteruitgang van de noordse woelmuis. De staat van instandhouding voor de noordse woelmuis in Nederland is zeer ongunstig (Bron: CLO).

De noordse woelmuis is gevoelig voor concurrentie van andere muizensoorten zoals de aardmuis, rosse woelmuis en veldmuis. Vooral de aardmuis en rosse woelmuis hebben de afgelopen decennia hun verspreidingsgebied het meest uitgebreid, terwijl dat van de noordse woelmuis juist is ingekrompen. De Noordse woelmuis verdween na 2010 uit de Grootte Wielen en waarschijnlijk al voor 1990 uit het zuidelijk kustgebied van Fryslân (tussen Stoenckherne en de Lemsterhoek). Ook in de Lindevallei is bekend dat de noordse woelmuis aanwezig is geweest. Hier is hij halverwege de vorige eeuw al verdwenen.

In 2017 is een nulmeting uitgevoerd om de aanwezigheid van noordse woelmuis vast te stellen in een aantal Natura-2000 gebieden en in ANLb beheerd gebied (natte dooradering). Daarna is sinds 2019 gestart met jaarlijkse monitoring van de soort. Buiten Natura-2000 gebieden is de noordse woelmuis slechts op één andere locatie in Fryslân waargenomen. In ANLb beheerde gebieden is de noordse woelmuis niet aangetroffen.

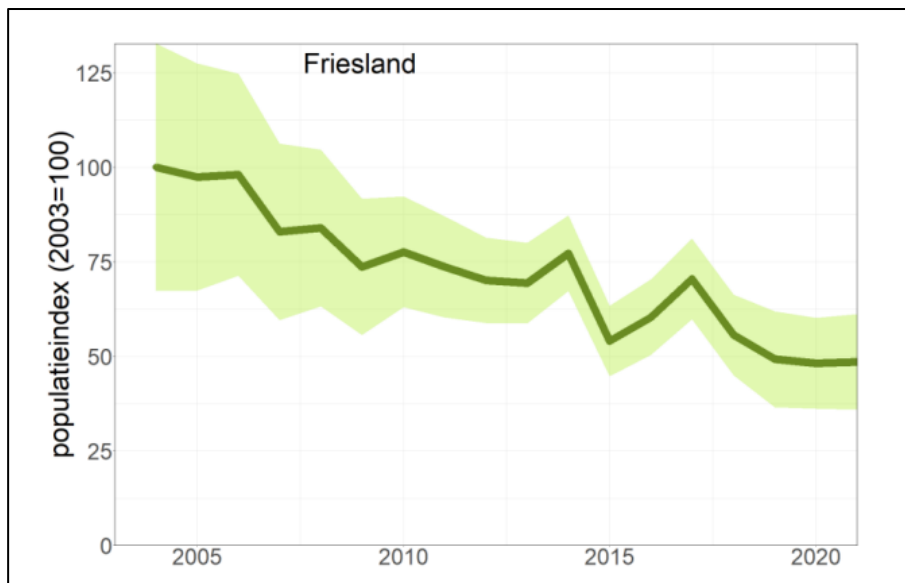
Groene glazenmaker

De groene glazenmaker is een SNL doelsoort en een ANLb natte dooradering doelsoort. Deze libel is sterk afhankelijk van de krabbenscheer voor zijn eiafzet en de verspreiding van deze twee soorten komt dan ook grotendeels overeen.

In ANLb beheerde gebieden wordt met maatregelen gezorgd voor betere waterkwaliteit en het vestigen van waardevolle waterplanten zoals krabbenscheer. De monitoring van groene glazenmaker is afhankelijk van tellingen met vrijwilligers en wordt zowel in natuurgebieden uit het Natuurnetwerk Nederland (NNN) uitgevoerd als in ANLb beheerde gebieden (natte dooradering).

In de vorige eeuw is in heel Nederland de groene glazenmaker hard in aantallen achteruit gegaan. Ook krabbenscheer is sinds de jaren '50 sterk in aantallen achteruit gegaan. De laatste jaren heeft de populatie groene glazenmakers de trend nog niet kunnen ombuigen.

In Fryslân is de populatie tussen 2003 en 2021 gehalveerd. Over heel Nederland is de populatie met ongeveer 70% afgenomen ten opzicht van 2003. De laatste drie jaar lijkt er in Fryslân sprake van een stabilisatie, maar er zijn te weinig gegevens om deze stabilisatie statistisch te onderbouwen.

Figuur 3. Populatie-index van de groene glazenmaker in Fryslân (gegevens Vlinderstichting en CBS). De groene lijn geeft de trend voor de periode 2003 – 2021 en het lichtgroene gebied is de 95% betrouwbaarheidsinterval. Bron: Vlinderstichting, Provincie Fryslân.

De snelle opkomst van de invasieve exoot grote waternavel (*Hydrocotyle ranunculoides*) kan een bedreiging vormen voor de toekomst van de groene glazenmaker. De grote waternavel is in staat om krabbenscheer te overgroeien en hele sloten te bedekken. Wanneer krabbenscheer in een gebied verdwijnt, verdwijnt ook de groene glazenmaker.

Bronvermelding en meer informatie

- [Monitoring van Broedvogels in Droge Dooradering 2017-2021](#)
- [Beek- en poldervissen van de Habitatrichtlijn, 1990-2015 | Compendium voor de Leefomgeving](#)
- [Zoogdieren van de Habitatrichtlijn, 1992-2020 | Compendium voor de Leefomgeving](#)
- [Groene Glazenmaker | De Vlinderstichting](#)
- [Noordse woelmuis | De Zoogdierverseniging](#)
- [Broedvogels | Sovon](#)
- [Vissen | Ravon](#)